

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Embedded remembering : memory culture of the 1965 violence in rural East Java

Leksana, G.T.

Citation

Leksana, G. T. (2020, May 26). *Embedded remembering : memory culture of the 1965 violence in rural East Java*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/92258>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/92258>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/92258> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Leksana, G.T.

Title: Embedded remembering : memory culture of the 1965 violence in rural East Java

Issue Date: 2020-05-26

SAMENVATTING (Summary in Dutch)

Dit proefschrift onderzoekt de dynamiek van de geheugencultuur die ontstond als gevolg van het anticomunistische geweld in Indonesië in 1965. Het uitgangspunt van dit onderzoek is het contrasterende verhaal over deze specifieke gebeurtenis. Enerzijds herdenkt men van staatswege en als deel van het nationale narratief de dood van zes generaals en een lage legerofficier in het kader van de 30 september-beweging of *Gerakan 30 september 1965 / G30S*. De toenmalige regering wees de Indonesische Communistische Partij of *Partai Komunis Indonesia / PKI* aan als het brein achter deze beweging. De regimeverschuiving van Soekarno naar Soeharto vond plaats in het kielzog van deze beweging. In 1965-66 en 1968 resulteerde dit in sommige delen van Oost-Java tot een landelijke zuivering van communisten, links-georiënteerden en mensen die aan hen waren geaffilieerd. Anderzijds wordt deze zuivering, die zich omzette in een gewelddadig bloedbad, tot op de dag van vandaag weggelaten uit de nationale geschiedschrijving van Indonesië. De herinnering aan dit geweld; gemarginaliseerd, het zwijgen opgelegd en uitgesloten, wordt gezien als het tegenverhaal van 1965.

Dit proefschrift gaat echter verder dan de binaire benadering van staat versus tegenverhaal. Door middel van een casestudy in het Oost-Javaanse plattelandsgebied van het district Donomulyo stelt dit onderzoek vast dat herinneringen aan geweld uit meerdere lagen bestaan. Deze worden niet exclusief gevormd door het repressieve geheugenproject van de staat, maar zijn in feite ingebed in sociale relaties en de lokale context waarin het geweld plaatsvond. In de eerste twee hoofdstukken, volgende op de introductie, wordt uitgelegd en geanalyseerd hoe deze relaties en transformaties tot stand kwamen tijdens drie verschillende perioden: koloniaal, pre-onafhankelijk en de vroege Nieuwe Orde. Hoofdstuk 2 combineert verschillende bronnen en beschrijft de historische verbinding tussen staat en samenleving, vooral met betrekking tot de positie van de plattelandselites. De traditionele patroon-cliënt verhoudingen, die tijdens het prekoloniale tijdperk werden gevormd door het systeem van landbezit en het delen van gewassen, werden vanaf de oprichting van Nederlandse plantages in het gebied getransformeerd in economisch gedreven patronage-relaties. Ondanks de staatstransformatie (van koloniaal Nederlands Indië tot onafhankelijk Indonesië) bleef deze patronage-relatie tussen staat en samenleving bestaan en werd ze zelfs benut tijdens het geweld van 1965-66. De samenwerking tussen het leger en bepaalde massaorganisaties resulteerde in ernstig geweld in Donomulyo. Het ging hier om een ongelijke maar wederzijdse samenwerking tussen het leger en burgers. Op basis van archieven van het militaire bevel van Brawijaya in Oost-Java biedt dit proefschrift derhalve een nieuwe interpretatie van de moorden in 1965-66 in dit gebied. Eén van de belangrijkste bevindingen is dat de moorden tevens structureel werden georganiseerd door het leger, door anticomunistische civiele troepen te verzamelen, te coördineren en te beheren onder het regionale leger.

Vanuit deze achtergrond in Donomulyo richt het proefschrift zich op de geheugencultuur van het geweld in 1965 in deze plattelandsgemeenschap in hoofdstuk 4. De belangrijkste bevinding is dat het herinneren van dit geweld is ingebed in plaatsen. Lokale cliënten verbinden de lokale met de nationale sfeer en beïnvloeden zodoende hoe dorpingen het geweld dat ze in hun omgeving hebben ervaren interpreteren en onthouden. Bij mensen die vanuit het patronagenetwerk nauwe banden onderhouden met de staat en destijds

profiteerden van het geweld, weerspiegelen de herinneringen een vergelijkbare constructie met het staatsverhaal omtrent het geweld - bijvoorbeeld door de noodzaak te uiten om de PKI te elimineren omdat ze onruststokers waren in het dorp. Tegelijkertijd werden anderen, die na het geweld grote verliezen leden, kritisch op het officiële verhaal. Voor de gemeenschap gaan herinneringen aan het geweld bovendien niet alleen over de gewelddadige handelingen op zich, maar ook over de zaken die het geweld met zich meebracht. In Donomulyo houden herinneringen aan geweld tevens verband met de landelijke transformatie die plaatsvond haar nasleep, vooral tijdens de vroege Soeharto-periode van de Nieuwe Orde. De vraag “wie wat krijgt na het geweld” creëert daarom eveneens herinneringen aan het geweld van 1965-66.

De casestudy van Donomulyo laat tevens zien dat herinneringen aan geweld niet zijn afgenomen, zelfs niet onder de repressie van de staat. Middels verhalen over plaatsen, of *sites of memory*, reizen verhalen over geweld binnen gemeenschappen. In hoofdstuk 5 zijn een aantal specifieke sites in Donomulyo geanalyseerd, waaronder sites gemaakt door autoriteiten en sites die door de gemeenschap zijn geïnitieerd en worden onderhouden. Meer nog dan het verleden te vertegenwoordigen, functioneren deze sites echter als een onderhandelingsinstrument voor het heden, omdat ze altijd in een proces van dialoog staan met de omringende samenleving. In sommige gevallen worden geheugenplaatsen gebruikt als middel voor sociale mobilisatie, waarbij dorpelingen met een nieuwe beschermheer worden verbonden. Zodra deze sites hun betekenis verliezen, verzwakt ook het omringende patronagenetwerk. Deze studie toont eveneens aan dat sites die door de staat zijn gebouwd hun hedendaagse functie aan het verliezen zijn, terwijl sites die door de gemeenschap worden onderhouden, zoals massagraven, niet alleen voor de familie van slachtoffers betekenisvol blijven, maar ook voor een groter publiek op zoek naar spirituele begeleiding.

Familie is een andere context waarin verhalen over geweld voortbestaan. Aan de hand van vier casestudies van families in hoofdstuk 6, laat het proefschrift zien dat herinneringen aan geweld op een complexe manier bewaard blijven, gevoed door onderlinge verbondenheid van het verleden en het heden, en het privé- en publiekelijke leven. Ook stilte vormt een dominant aspect in familie verhalen. In deze context is zwijgen echter geen vorm van repressief trauma, maar een veerkrachtig mechanisme om met het verleden om te gaan. Stilte werd een instrument om te overleven, een navigatiemiddel (in plaats van alleen maar een expressie van trauma) waarmee daders, medewerkers, slachtoffers, omstanders en hun families hun levens als gemeenschap kunnen voortzetten.
family of victims, but also for a larger public who seek spiritual guidance.

Family is another context where narratives of violence also exist. Through four case studies of families in chapter 6, this thesis shows that memories of violence are preserved in a complex way, through interconnectedness of the past and present, and between the private and the public. Silence is also another dominant aspect in family narratives. However, silence in this context is not only a form of repressive trauma, but a resilient mechanism to deal with the past. Silence became a tool for survival, a navigating device, and more than merely an expression of trauma, that enables perpetrators, collaborators, victims, bystanders and their families to continue their lives in a community.